

Emanuel "Manne" Hejdenberg 1908–1939

Emanuel Hejdenbergs livsverk i staden Visby imponerar. Under knappt ett halvt sekel utgör han en motor och en dominerande kraft i arbetet med att modernisera och omformulera stadens fysionomi. Redan 1895 är han representerad i materialet med en ritning till en snickeriverkstad i kv. Kastanjen. Hejdenberg är då endast 14 år. Ett lika brett erfarenhetslager från staden har endast stadsarkitekten Anders Serboni som var verksam i staden från 1907 till i början av 1940-talet och Johan Fardelin som var arbetsförmän vid Byggnadskontoret från slutet av 1890-talet till 1936. Hejdenberg är också med om att tillsammans med stadsingenjören Nils Börning etablera den stilhistoriska och eklektiska arkitekturen i innerstaden under det första decenniet av 1900-talet. Han introducerar också en vågad ritning till Skeppet 5 med tydliga jugenddrag redan 1905. Och han blir den arkitekt som starkast förändrar Adelsgatans klassicerande arkitektur mot ett mer jugendpräglat formspråk. Borgen 11, 1913

eller S:t Michael 8-15, 1916 är utmärkta exempel på den linje Hejdenberg så framgångsrikt driver på Visbys stora handelsgata, Adelsgatan.¹⁶⁰ Under 1920-talet blir han dessutom den arkitekt som starkast introducerar en avskalad tjugotalsklassicism i Visby villastad. I slutet av 1930-talet blir han den som vid sidan om Karl Norberg och Thure Pettersson starkast driver en funktionalistisk linje innanför och utanför ringmuren.

Med största sannolikhet kom Hejdenberg in i byggverksamheten via sin far som var byggmästare. Hejdenberg utbildade sig i tekniska ämnen, sannolikt på Gotland. Därefter blev han anställd vid Fortifikationsverket som ritare, där han arbetade hela sitt yrkesverksamma liv.

"Få lär ha haft så många byggnadsförslag inför byggnadsnämnden som han", upplyser hans dödsruna i *Gotlands-Posten* 1941.¹⁶¹ I vårt material har 86 ritningar Hejdenbergs signatur, dvs. cirka en tredjedel av samtliga återfunna ritningar. Vi har valt att kommentera ett urval av dessa.

Hejdenberg undervisade även som lärare i ritning på Tekniska skolan i Visby. Dessutom var han mycket tekniskt intresserad. Han lär t.ex. ha haft en av Gotlands första radioapparater, han tecknade, fotograferade och var även aktiv i stadens automobilklubb. Enligt Torsten Wigström, vars far var nära vän till Hejdenberg, hade han sitt ritkontor på Kvarngatan, nuvarande Palissadgatan. Han bodde själv i kvarteret Björken.¹⁶²

Kort sagt, Emanuel Hejdenberg är under den undersökta perioden närvarande vid samtliga arkitekturstilars uppgång och fall. Och sett till antalet ritningar i villastaden är han den i särklass mest representerade. I villastaden ritade Hejdenberg 1908 ett större två våningar högt hyreshus i *Häggen 3-4*, söder om staden. Det är en ritning med ett elegant jugenduttryck. En hustyp som för övrigt redan Nils Börning har etablerat strax efter sekelskiftet 1900. Det är en ritning med starkt markerade fönsteromfattningar och ett fönsterutförande i sekelskiftesstil. Gracila balkonger ritas in på de övre våningarna. År 1911 ritade han *Kaktusen 7c*, en mer påkostad villatyp som är putsad och har en rusticerad sockel, fönster i jugendutförande samt en entré

och veranda med träsnickerier. Alla dessa arkitektoniska uttryck återfinns också hos Anders Serbonis ritningar i jugendanda på Adelsgatan.¹⁶³

År 1912 ritade Hejdenberg sitt första "förslag till egnahemsvilla". Det är en hustyp som starkt minner om t.ex. Enskedevillan eller de ritningar för egnahem som skisseras i Ragnar Östbergs *Ett hem*. Det är ett smäckert trähus, tre rum och kök, med stående, respektive liggande panel. Fönstren innehåller två lufter. Källaren rymmer tvättstuga och matkällare. Märk väl att även den andra våningen innehåller ett kök. Huset ska kunna rymma en extra familj och på så sätt finansiera ett boende. Huruvida huset uppfördes eller inte är oklart. År 1915 etablerade Hejdenberg en annan variant av den enkla och funktionella villan. *Klövern 7L* liknar i sin plan *Kaktusen 7c*, med tillägget att källaren också förses med en slöjdbod. Tre år senare ritade Hejdenberg ett hus i tegel, *Sillen 6*, som något minner om den stilhistoriska epoken i Visby innerstad. En kraftigt rusticerad sockel, hörn-

Häggen 3-4, Söderväg, Emanuel Hejdenberg, 1908. Flerfamiljshus.

Sillen 6, S:t Göransområdet, Emanuel Hejdenberg, 1918.